

4. Кабакчи В.В. Функциональный дуализм языка и языковая конвергенция (опыт моделирования языковой картины земной цивилизации) / Когнитивная лингвистика: ментальные основы и языковая реализация. Ч.2 Текст и перевод в когнитивном аспекте : сб. статей к юбилею профессора Н.А. Кобриной / отв. ред. Н.А. Абиева, Е.А. Беличенко. – Спб. : Тригон, 2005. – (188с.), с. 164–175.
5. Садікова Л.Р., преподаватель иностр. языка, АФ Академии управления «ТИСБИ» (г. Альметьевск) Поликультурное образование – актуальная проблема высшего учебного заведения.

І. В. Ступак,

*доктор філологічних наук, професор,
декан факультету лінгвістики та перекладу,
Міжнародний гуманітарний університет*

СЕМАНТИКА КАУЗАТИВНОСТІ

Основу сучасного мовознавства становить функціонально-семантичний підхід до вивчення мовних явищ, тому дослідження таких категорій, як каузативність, викликає неослабний інтерес, що підтверджено цілою низкою монографій і статей.

Разом з тим, незважаючи на велику кількість досліджень, поняття «каузативність» залишається суперечливим у зв'язку з відсутністю спільних принципів тлумачення лінгвістичних категорій в лексиці та граматиці. Це призводить до того, що один і той же термін, наприклад, функціонально-семантична категорія та функціонально-граматична категорія, має різне тлумачення: як функціонально-семантичну категорію [2, с. 9], як реалізацію причинно-наслідкових відношень [3, с. 302], як мотивацію вияву ознаки [5, с. 56].

Тлумачення каузативності як функціонально-семантичної або функціонально-граматичної категорії базується на тому, що вона взаємодіє як з лексичними, так і граматичними категоріями. На думку Т.А. Кільдибекової [2, с. 10] «... каузативність має «вихід» у функціонально-семантичні категорії результати, суб'єктно-об'єктних відношень». Для того, щоб окреслити межі категорії каузативності в мові, треба перш за все визначити коло перетину зі суміжними граматичними категоріями – перехідність і залог.

Каузативність безпосередньо пов'язана з перехідністю, оскільки перехідність є обов'язковою ознакою каузативного дієслова. Хоча опозиція «каузативне дієслово – його некаузативний корелят» спирається на опозицію «перехідне дієслово – неперехідне дієслово» між ними не існує взаємно-однозначної відповідності. Поняття перехідності значно ширше ніж поняття каузативності. А.А.Уфимцева [5, с. 422–423] відносить до перехідних дієслів суб'єктно-об'єктні та об'єктно-суб'єктні дієслова: перехідні й каузативні дієслова називають дію, яка спрямована на об'єкт. Перша група дієслів характеризується орієнтацією дієслівної семантики на характеристику суб'єкта. Їх семантичною особливістю є те, що вони виражають дію, яка замкнута в суб'єкті, наприклад, дієслова типу *слухати, бачити, читати*. У дієслів такого типу сема

суб'єктності домінує над об'єктністю. Дія, названа дієсловами, не призводять до зміни об'єкта, тобто в них відсутня результативна семантика.

Другій групі перехідних дієслів (об'єктно-суб'єктні) притаманна направленість дієслівної семантики на характеристику об'єкта, наприклад, *будувати, ремонтувати, варити, цементувати*. Дія таких дієслів не тільки спрямована на об'єкт, але й повністю охоплює його, тобто об'єкт є кінцевим результатом дії. Таким чином, у семантиці дієслів другої групи превалює сема об'єктності. Втім не кожне перехідне дієслово має каузативну сему. Категорія каузативності охоплює тільки ту частину перехідних дієслів, які реалізують причинно-наслідкові відношення.

Категорія каузативності також перехрещується зі змістом категорії залога тому, що вони виражають суб'єктно-об'єктні відношення. Втім категорія каузативності і залога є різними за свою суттю: каузативність виражає причинно-наслідкові відношення, залог – це формальне вираження відношень між дією та його актантами – суб'єктом і об'єктом. Категорія каузативності об'єднує дві функціонально-семантичні сфери дієслівної лексики: спонукання, яке виражають перехідні дієслова, і наслідок, названий їх корелятом, тобто каузація виражає причинно-наслідкові відношення.

Поняття «каузативність» включає різноманітне коло мовних явищ: від конструкцій з агенсом-особою, який впливає на особу/предмет, і викликає реакцію з боку останнього, і до конструкцій, що виражають причинно-наслідкові відношення. Іншими словами, семантика каузативності розглядається з двох точок зору: онтологічної – крізь поняття «причинності» / «спричинення» [3; 4] і прагматичної – як «спонукання» [1]. В останньому випадку залежно від обмежень на інтенціональність каузатора, результативність каузативного впливу, семантики каузованої дії, під каузативними розуміються конструкції, де у ролі агенса виступає особа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление / С.Д. Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 216 с.
2. Кильдибекова Т.А. Функционально-семантическая категория каузативности в русском языке / Т.А. Кильдибекова // Исследования по семантике. – Уфа, 1984. – Вып. 10. – С. 8–19.
3. Недеялков В.П. О связи каузативности и пассивности / В.П. Недеялков // Вопросы общего и романо-германского языкознания : Ученые записки Башкирского ГУ. Серия филологических наук. – 1969. – № 9. – С. 301–310.
4. Сильницкий Г. Г. Семантические и валентностные классы английских каузативных глаголов : автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г. Г. Сильницкий. – Л., 1974. – 43 с.
5. Уфимцева А.А. Лексика / А.А.Уфимцева // Общее языкознание. Внутренняя структура языка. – М. : Наука, 1972. – 565 с.